

Emmas Lieknes (1886–1942) pedagoģiskā darbība un devums izglītības attīstībā Latvijā

Gunta Marihina¹, Alīda Zigmunde²

¹Latvijas Universitāte, ²Rīgas Tehniskā universitāte

Kopsavilkums. Raksta autore izpētījušas Emmas Lieknes devumu pedagoģijā, raksturojušas viņas pašizglītoto darbību skolu praksē, skolotājuursos, kā arī publicistikā. Pedagoģes uzmanības lokā bija moderno valodu (vācu, angļu, franču) mācīšana, rūpes par meiteņu izglītību, kā arī emancipācijas jautājumi 20. gs. 20. un 30. gados. Ilgus gadus E. Liekne bija Rīgas pilsētas 3. ģimnāzijas direktore (1919–1934, 1940/41) un par sekmīgu pedagoģisko darbu un ģimnāzijas vadīšanu 1929. gadā tika apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. Viņas pedagoģiskā darbība izvērtēta vēsturisko notikumu un sabiedrības attīstības un uzskatu kontekstā.

Atslēgas vārdi: sievietes skolotājas, izglītība 20. gs. 20. un 30. gados, pedagoģija Latvijā.

19. gadsimta otrajā pusē straujā rūpniecības attīstība veicināja cilvēku aizplūšanu no laukiem uz pilsētām, jaunu darbavietu rašanos un nepieciešamību pēc dažādu profesiju speciālistiem. Algotā darbā sāka strādāt arī sievietes, kuras pirms tam bija mājsaimnieces. Jaunā jeb modernā laika iezīme bija nesamierinātība ar sievietes ikdienu tikai mājās un ģimenes lokā. Sievietes vēlējas līdztiesību ar vīriešiem. Latviešu sabiedrības izglītotākā daļa rosināja sievietes vēlmi nostiprināt savu neatkarību un brīvību tā laika sabiedrībā, kā arī pašām iesaistīties emancipācijas kustības veidošanā un tās ideju paušanā. Sievietes tika rosinātas iegūt izglītību un ieņemt nozīmīgus amatus, kalpot par skolotājām un iesaistīties izglītības pārvaldē. Daudzu meiteņu sapnis bija kļūt par skolotāju, kas bija iespējams pēc 1870. gada, kad tika izdots „Nolikums par sieviešu ģimnāzijām” un tika atvērta astotā jeb pedagoģiskā klase. Tolaik Krievijā studijas augstskolās sievietēm nebija atļautas, to viņas izcīnīja tikai pēc 1917. gada revolūcijas, tāpēc tās sievietes, kurām bija līdzekļi, devās uz Eiropas augstskolām. Viņu vidū bija vēlākā pedagoģe Emma Liekne (1886–1942) – viena no pirmajām latvietēm, kura studēja ārzemēs.

Līdz šim E. Lieknes dzīvesgājums ir pētīts tikai fragmentāri, bet trūkst plašāka, apkopojoša apraksta par viņas dzīves un darba gaitām, kas nenoliedzami bagātinātu gan Latvijas pedagoģijas vēsturi, gan sieviešu emancipācijas vēsturi Latvijā. Tādēļ šī raksta mērķis ir atklāt Emmas Lieknes dzīvesgājumu Latvijas sabiedriskās un politiskās dzīves kontekstā.

Skolotāja Emma Liekne dzimusi 1886. gada 28. maijā Paltmales (patlaban – Līgatnes) pagastā Annas un Jāņa Vitenbergu ģimenē [1]. Viņas tēvs nodarbojās ar lauksaimniecību. Pēc mācībām lauku skolā Emma pašmācības ceļā sagatavojās skolotāja eksāmeni Rīgā un ieguva mājskolotājas tiesības vēsturē un vācu valodā. Tas bija

1905. gada revolucionāro notikumu laiks, kad vismaz idejiski daudzi nevarēja samierināties ar apkārt notiekošo, arī Emma Liekne, kas esot sastāvējusi „sociālistu–revolucionāru” partijā [2].

1. att. Emma Liekne.

Pedagoģes gaitas Emma Liekne uzsāka kā mājskolotāja vēsturē un vācu valodā, bet 1907. gadā, 21 gada vecumā, viņa uz deviņiem gadiem pameta Latviju, meklējot patvērumu Eiropā. Tā viņa nonāca Beļģijā, studēja Briseles Jaunās universitātes Sabiedrisko zinātņu fakultātes Filosofijas un filoloģijas nodaļā, 1912. gada februārī iegūstot filosofijas un literatūras kandidātes (mūsdienās – maģistra) grādu. To vēlāk viņai Latvijā neatzina par augstskolas izglītībai atbilstīgu. Studiju laikā, no 1912. līdz 1914. gadam, viņa praktizēja par audzinātāju ievērojamā reformpedagoģa Žana Ovīda Dekrolī (*O. Decroly*, 1871–1932) skolā [3] un vēlējas iegūt filosofijas doktora grādu, taču sākās Pirmais pasaules karš, un ideja nerealizējās.

1914. gadā viņa kopā ar nākamo vīru Eduardu Traubergu (1883–1967) no Beļģijas devās uz Angliju, kur Kentā 15. decembrī salaulājās [4], kļūstot par Emmu Vitenbergu-Traubergu.

Jaunā skolotāja drīz pēc apprecēšanās kļuva par mammu – 1915. gadā Traubergu ģimenē piedzima meita Velta Eleonora. Emmas vīrs Eduards Traubergs (1883–1967) bija ieguvis jurista diplomu Briseles Universitātē, un pēc atgriešanās Rīgā abi dzīvesbiedri 1917./18. mācību gadā vidusskolā. Emma strādāja arī Viļa Olava komercskolā un Almas Klaustiņas

ģimnāzijā [5]. Eduardu Traubergu 1917. gadā ievēlēja Rīgas domē. Viņš kā Latvijas Revolucionāro sociālistu partijas biedrs iesaistījās politikā un bija Tautas padomes biedrs (1918–1920), piedaloties arī Latvijas Republikas proklamēšanas aktā [6], bet vēlāk pievērsās uzņēmējdarbībai.

Emma Liekne, toreiz Vitenberga-Trauberga, meklēja darbu skolās kā franču valodas skolotāja un 1919. gada sākumā viņai uzticēja pagaidu pārzines amatu Rīgas pilsētas 3. vidusskolā, bet vēlāk skolas pedagoģiskajā konferencē viņu ievēlēja par pārzini, kas mūsdienā izpratnē ir direktora amats. Diemžēl jau pēc neilga laika padomju varas amatpersonas Emmu apcietināja un divas nedēļas turēja cietumā. Arī pēc padomju varas krišanas jauno skolotāju nelika mierā tā dēvētā īslaicīgā Niedras valdība – Emmu Liekni atlaida no darba [7].

Līdzās milzīgajiem pārdzīvojumiem politisko varu krustcelēs un nebūt ne vieglajiem gadiem Latvijas Brīvības cīņu gados (1918–1920) Emmas Lieknes, toreiz Vitenbergas-Traubergas, ģimene 1919. gada oktobrī piedzīvoja traģēdiju – meitu Veltu Eleonoru Traubergu (1915–1919) Bermontiādes laikā nonāvēja sprāgstošas granātas šķemba. Par Veltas Eleonoras nāves aculieciniekiem liktenīgi kļuva skolotāji – direktores kolēģi, kurus viņa tautai grūtajā laikā laipni bija uzaicinājusi savā dzīvoklī uz pusdienām „paēst putrainu biežputru”. Kad pēc pusdienām ciemiņi devās uz viesistabu, atskanēja spēcīgs troksnis un stiklu šķindas, un ēdamistabā mazā Velta gulēja uz grīdas, pārsistu galvu [8]. Kara apstākļi pakļāva nelaimei ikvienu, arī bērna dzīvība bija likteņa varā. Direktores meitiņu Veltu Eleonoru lielgabalu šāvieni troksnī, riskējot ar savu dzīvību un atbalstot kolēģi bēdās, Rīgas pilsētas 3. vidusskolas skolotāji pavadīja pēdējā gaitā uz Meža kapiem. Mazās meitenes nāve kļuva par simbolu Latvijas vēsturē, kultūrā un mākslā. Savos darbos to iemūžināja literāti, mākslinieki. Vidusskolas direktore saņēma sabiedrībā pazīstamu cilvēku atbalstu un līdzjūtības apliecinājumus. Ievērojamais dzejnieks un politiķis Rainis (1865–1929) pauda savu līdzjūtību Emmai Lieknei un iemūžināja šo notikumu dzejolī „Gul’ bērns tie viņpusē tāli, kas šauj” (uzrakstīts 1924. g. 19. febr.) [9]. Autors raksturoja kara apstākļus un maza bērna nesavtīgo mīlestību pret darbā un sabiedriskos pienākumos aizņemtu māti. Smagais zaudējums ietekmēja ģimnāzijas direktores veselību. Traģiskajā dienā, 1919. gada 10. oktobrī, kad nomira mazā meitiņa, Emmas dzīvesbiedrs nebija ģimenē, viņš jau ilgāku laiku ar svešu uzvārdu esot uzturējies „kaut kur projām” [10]. Iespējams, ka tāpēc skolotājas laulība drīz izjuka.

1919. gada 4. oktobrī Emma Liekne lūdza uzņemt viņu Latvijas Universitātes, toreiz – Latvijas Augstskolas, Valodnieciski-filozofiskās fakultātes Pedagoģijas nodaļā, jo viņas Beļģijā iegūtā izglītība Latvijā netika atzīta. Tā kā viņa atkal varēja turpināt darbu Rīgas pilsētas 3. vidusskolā, nācās apvienot darbu ar studijām, taču traģiskais atgadījums ģimenē nebija tik ātri un viegli aizmirstams. Studijas tika pārtrauktas, tad atkal turpinātas, jo „veselības dēļ nespēju apmeklēt augstskolu”, rakstīja Emma Liekne [11]. 1921./22. mācību gadā viņa apmeklēja nodarbības tikai pirmajā semestrī, pēc tam studijas pārtrauca pavisam.

Pamazām nokārtojās personīgā dzīve – 1921. gada 20. martā Emma Vitenberga-Trauberga Rīgas Miera draudzē noslēdza laulību ar Jāni Liekni (1863–1941), un 1922. gadā ģimenē piedzima dēls [12]. Apprecoties otrreiz, viņa kļuva par Emmu Liekni, taču dažādos Latvijas Valsts Vēstures arhīva dokumentos un publikācijās viņas uzvārds un tā rakstība ir visai atšķirīga: tiek lietots gan dzimtais uzvārds Vitenberga, gan pirmās laulības uzvārds Trauberga, otrās laulības uzvārds Liekne (vispopulārākais), kā arī šo uzvārdu tā laika formas: Vitenbergs, Traubergs, Lieknis. Vēl sastopams arī uzvārdu dubultojums – Vittenberg-Trauberg [13], Vittenberg-Lieknis, Vitenberģe-Lieknis un Vitenberģe-Liekne. Šajā rakstā tiek lietots viņas pēdējais un pazīstamākais uzvārds – Liekne.

Emmas Lieknes skolotājas ikdienu visilgāk saistās ar Rīgas pilsētas 3. vidusskolu, no 1929./30. mācību gada – ģimnāziju. Lai gan 1919. gada sākumā skolā sāka mācīties 397 meitenes un 64 zēni [14], jau 1919./20. mācību gadā zēni tika pārcelti uz 1. un 2. vidusskolu. Rīgas pilsētas 3. vidusskolā turpmāk līdz 1940./41. mācību gadam mācījās tikai meitenes, pēc tam atkal tika ieviesta abu dzimumu skolnieku kopapmācība.

Direktores Lieknes vadībā ģimnāzija ieguva slavu kā kvalitatīva un stingra mācību iestāde, ar teicamiem sasniegumiem mācību darbā un novitātēm skolnieču izglītošanā un audzināšanā skolā, mājās un ārpuskolas nodarbībās. Par savu galveno mērķi ģimnāzijas skolotāju kolektīvs izvirzīja izaudzināt „kulturālus cilvēkus ar stipru gribu, darba prieku un plašām, vispusīgām zināšanām” [15]. Ģimnāzijā varēja iegūt izglītību vairākos virzienos, tostarp dažās klasēs mācīja bērnu kopšanu, mājturību, rokdarbus, grāmatvedību u. c., kas nodereja turpmākajā dzīvē gan mājās, gan darbā. Daudzas ģimnāzijas absolventes neturpināja izglītību, bet pedagogi centās viņas sagatavot par labām namamātēm, ģimenes pavarda sargātājām un bērnu audzinātājām. Ģimnāzija nebija arodskola, tomēr zināmas prasmes un iemaņas tā varēja dot.

Emmas Lieknes vadītajā ģimnāzijā rosīgi darbojās pedagoģiskā un skolas padome Skolas padomi piecus gadus vadīja pirmā deputāte sieviete Latvijas Saeimā, skolotāja pēc izglītības, sieviešu tiesību aizstāve un triju bērnu māte Berta Pīpiņa (1883–1942). Jāpiebilst, ka B. Pīpiņa bija Starptautiskās sieviešu savienības vicepriekšsēdētāja [16], biedrības „Latviešu sieviešu nacionālā līga” vadītāja, žurnāla „Zeltene” izdevēja. Ar B. Pīpiņu direktore E. Liekne bieži satikās, apspriedās. Ģimnāzijā viesojās rakstnieki, tika rīkotas literārās pēcpusdienas, ekskursijas pa Latviju un pat uz ārzemēm, telpas bija gaumīgi iekārtotas un dekorētas, tajās bija puķes, gleznas, skulptūras, muzikālās izglītības veicināšanai bija iegādāti mūzikas instrumenti. Skolnieču materiālais stāvoklis bija dažāds, tāpēc skolotāji rūpējās, lai trūcīgākās saņemtu vismaz apģērbu un siltu bezmaksas ēdienu [17].

Dažām skolniecēm bija nopietnas veselības problēmas, tāpēc atsevišķas nodarbības notika ārpus skolas telpām, svaigā gaisā. Skolnieču veselību skolotāji centās stiprināt ar fizisko audzināšanu, attīstot meiteņu vingrumu un veiclumu, jo laba veselība tika pamatoti saistīta ar cilvēka garīgo attīstību. Ģimnāzijā darbojās arī sporta pulciņš [18]. Meiteņu veselības

problēmas skāra ne tikai Rīgas pilsētas 3. ģimnāziju, tāpēc direktore Emma Liekne rosināja diskusiju presē ar rakstu „Vai neko nevaram darīt skolā un mājā, lai pasargātu jaunatni no pārpūlēšanās un saslimšanas?”. Tajā pedagoģe Liekne raksturoja meiteņu veselības kritisko stāvokli Rīgas pilsētas 3. ģimnāzijā [19]. Par šīs situācijas galvenajiem cēloņiem tika minētas vājās saimniekošanas prasmes, nerūpēšanās par savu dienas režīmu.

Jautājums par meiteņu veselību E. Liekni galvenokārt rūpēja no izglītības kvalitātes viedokļa, jo vājā veselība traucēja apgūt ģimnāzijas mācību programmu, kādēļ audzēkņiem nācās pārtraukt izglītību. Šīs problēmas risinājumam pedagoģe rosināja pārņemt pieredzi no paraugskolām Francijā un Beļģijā: 1) pārorganizēt skolu tipus; 2) klasificēt mācību priekšmetus obligātos un neobligātos jeb papildu; 3) sakārtot mācību stundu plānu; un 4) sakārtot katras dienas mācību slodzi. Novitātes izglītības sistēmā pozitīvi ietekmētu audzēknes ar vāju veselības stāvokli, un spējīgākās un veselīgākās apgūtu padziļinātas zināšanas papildu mācību priekšmetos [20].

Rīgas pilsētas 3. ģimnāzijas skolotāju kolektīvā direktore Liekne tika cienīta un bija neapšaubāma līdere. Ģimnāzija 1929. gadā svinēja 10 gadu jubileju, 1934. gadā – 15. jubileju. Šo gadu laikā ģimnāzija bija izveidojusies par vienu no priekšzīmīgākajām mācību iestādēm Latvijā un par vienu no labākajām meiteņu skolām Rīgā, kur skolotāji strādāja ar jaunākajām un atzītām darba metodēm un audzināšanas paņēmieniem. Skolā valdīja stingra disciplīna, augstas prasības mācību darbā un meiteņu daudzpusīga izglītošana. Emmas Lieknes vadītās ģimnāzijas skolotāji strādāja latviskā garā, iepazīstoties ar jaunākajām mācību metodēm ārzemju skolās, dažādosursos, skolotāju kongresos, konferencēs. Direktore Liekne pievērsa uzmanību un sadarbojās ar visiem skolas dzīves veidotājiem – vecākiem, skolotājiem un skolēniem. Par ģimnāzijas izglītības darbības kvalitāti liecināja katru mācību gadu arvien lielāks pretendentu konkurss uz mācībām skolā. 1936./37. mācību gadā uz 80 vietām pieteicās 187 skolnieces. Bez parastajiem uzņemšanas pārbaudījumiem skolu vadība ņēma vērā arī pamatskolu beigušo apliecībās izliktās atzīmes [21].

Emmas Lieknes pedagoģiskie uzskati izpaudās ne tikai direktores amatā un skolotājas darbā. 20. gadsimta 20.–30. gadu preses izdevumos „Jaunākās Ziņas”, „Mūsu Mājas Viesis”, „Mūsu Nākotne”, „Pēdējā Brīdī”, „Latviešu Balss”, „Brīvā Doma” un citos viņa publicēja pedagoģiska satura rakstus par audzināšanu un izglītības problēmām, tostarp meiteņu izglītošanu, kas aktualitāti ieguva 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Viņas raksti analizēja jautājumus, kuru mērķauditorija bija inteliģence. Savos rakstos viņa izvirzīja pedagoģiskus jautājumus par skolu sistēmas pārveidi, par jaunu mācību programmu ieviešanu atbilstoši audzēkņu spējām un veselības stāvoklim, par mācību priekšmetu metodikas uzlabošanu, audzināšanu ģimenē. Emmas Lieknes paustie uzskati par pedagoģijas jautājumiem ieguva plašu rezonansi sabiedrībā un ierosināja diskusijas skolotāju konferencēs un publicistikā. Viņa bija viena no pirmajām skolotājām, kura raksturoja Eiropas pedagoģisko

atziņu lomu kā būtisku izglītības attīstībā Latvijā. Pedagoģe izstrādāja teorētisku mācību materiālu par moderno valodu metodiku, vadīja moderno valodu kursus skolotājiem un rosināja skolotājus apgūt modernās valodas – vācu, angļu, franču. Viņa puda profesionālu interesi par meiteņu izglītību, raksturoja sievietes izglītības nozīmi subjektīvā un objektīvā aspektā, bet savos rakstos mērķtiecīgi lietoja vārdu „modernā” – modernā skola, modernā valoda, modernā sieviete, modernā sieviešu skola.

Laika gaitā mainījās cilvēku uzskati par ģimeni kā vērtību. To negatīvi ietekmēja arī Pirmais pasaules karš. Daudzas sievietes vienas audzināja savus bērnus un gādāja viņiem iztiku. Ne mazums vīru, bērnu tēvu, ģimenes pameta, dibināja jaunas attiecības, citi – nenoslēdza laulību un par saviem bērniem nerūpējās. Par šo jautājumu pedagoģe Emma Liekne atklāja savus uzskatus rakstā „Pilnīga ģimene” [22], kur viņa aktualizēja šīs moderno laiku problēmas par bērnu audzināšanu ģimenē. Jāatgādina, Latvijā svinamo svētku sarakstā 1938. gadā Mātes dienu nomainīja ar Ģimenes dienu, kas nepārprotami liecināja, ka ģimene tika atzīta par valsts pamatu.

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gadā arvien aktualizētas tika nacionālās intereses. To stiprināšanai nozīmīga loma bija sievietēm mātēm. Lai gan viņai pašai nebija kupla bērnu pulciņa, skolotājai Lieknei līdzās dēlam bija pieci audzēbērni, kurus viņa mīlēja un par kuriem rūpējās. Viņa puda uzskatu, ka mātes lomai meitenes jāgatavo jau no mazotnes, un ar to E. Liekne saprata gan psiholoģisko, gan praktisko sagatavošanu, kas ietvēra rūpes par ģimeni, māju [23].

Ģimenē vienlīdzīgi svarīga loma ir abiem vecākiem, taču līdzdalībai bērnu audzināšanā – katram sava loma un „kā mātei, tā tēvam ir sava dotība bērna audzināšanā un veidošanā” [24]. Nepilno ģimeņu problēmām viņa pievērsās arī referātā „Ko zaudē bērns, ja ģimenes gara veidošanā nepiedalās abi vecāki?”. To viņa 1937. gada oktobrī nolasīja Latvijas sievietes darba tiesību biedrībā [25].

Emma Liekne norādīja, ka audzināšanas jautājuma aktualitāte laika gaitā atspoguļojas kultūrā: latviešu literatūras klasiķi mērķtiecīgi attēloja līdzvērtīgus piemērus, rosinot vecākus domāt, kādēļ viņu audzinātais bērns veidoja neizdevušos dzīvi, kāpēc negatīvi izturējās pret apkārtnējiem cilvēkiem? Pēc skolotājas novērojumiem, vecāku pieļautās kļūdas bērnu audzināšanā izvērtās par ģimenes skandāliem, pat par traģēdijām. Mīlēt bērnu nenozīmē bērnu izludināt. Ja audzināšanas darbā dominēja tikai viens no vecākiem, tad skolotāja E. Liekne puda viedokli, ka „vecāku starpā nav vienotas domas un rīcības. Ko viens dzied, to otrs atļauj. Bērns redz vecāku nesaskaņu, un viņu raksturs kropļojas. Bērns kļūst neīsts „diplomāts” mājā, skolā un vēlāk dzīvē.” [26] Emmas Lieknes pedagoģiskā atziņa par bērnu audzināšanas principiem bija, ka „vecāku savstarpējā cieņa, Kristus cēlā mācība, darba un tēvijas mīlestība ir pamati, kas veido stipru ģimenes garu un dod valstij pilnvērtīgus cilvēkus” [27].

Bērna audzināšana ģimenē ir pamats nākamai audzināšanas pakāpei skolā un mērķtiecīgai izglītības iegūšanai. Skolotāju darbībā atspoguļojās arī nacionālās intereses, novērtējot

izglītotu sievieti kā māti, sievu, darbinieci. Direktore Liekne iestājās par sievietes emancipāciju, tomēr nekad to nevērtēja augstāk par ģimenes interesēm. Viņa centās vakarus pavadīt kopā ar ģimeni un pabūt kopā ar dēlu [28] – tā mēģinot dot labumu gan sabiedrībai, gan ģimenei.

Kā meiteņu ģimnāzijas direktore Emma Liekne analizēja izglītības iespējas Beļģijā un Latvijā. Studējot un vēlāk viesojoties Beļģijā, viņa labi iepazīna tās izglītības sistēmu. Ņemot vērā Beļģijas pieredzi, E. Liekne aktualizēja jautājumu par meiteņu izglītības uzlabošanu Latvijā. Viņa presē prezentēja jaunu izglītības modeli, vidusskolu tām meitenēm, kuras neturpinās izglītību augstskolā; mācību programma bija paredzēta vairāk praktisko zināšanu ieguvei nekā teorētisko. Mācību priekšmetu sarakstā, viņasprāt, prioritāte jādod mātes valodai un savas tautas literatūrai, jo „tikai tas cilvēks, kas pazīst un izprafis savas tautas garamantas, prafis arī citu tautu garīgās bagātības cienīt” [29]. No jaunām valodām viņa ieteica mācīt vācu valodu, jo tajā ir „(..) bagāta literatūra un ar viņas prafšanu var apceļot lielāko daļu Vakareiropas valstis” [30]. Dabaszinātņu veiksmīgu apguvi viņa saskatīja mācību programmas piemērošanā praktiskai dzīvei. Jāpiebilst, ka skolotāja Liekne uzskatīja par vajadzīgu vairāk vērtības vēltīt kultūrvēsturei, kā arī fizikulturai – meitenēm būtu nepieciešams vismaz pusstundu vingrot katru dienu, bet matemātikas kurss saīsināms, jāievieš no jauna „pedagoģija, bērna kopšana, mājturība, higiēna, rokdarbi un to pašu tipu skolās uz laukiem dārkopība, lopkopība un piensaimniecība”. Pēc izvēles varētu apgūt grāmatvedību, stenogrāfiju, mašīnrakstīšanu, kantorpraksi, otru jauno valodu (franču vai angļu). Skolā iestātos meitenes 14 gadu vecumā, jo šajā laikā tās jau apzinās savas spējas. Ja izvēle bijusi maldīga, pastāv alternatīva iespēja pāriet uz cita tipa skolu – vidusskolu, noliekot eksāmenus. Daļa viņas ideju bija pamatotas un labas, taču, piemēram, ģimnāzijās saīsinot matemātikas kursu, meitenēm būtu bijušas mazākas iespējas iestāties augstskolās, studēt inženierzinātnes. Zīmīgi, ka jau 1923. gadā Emma Liekne meklēja risinājumu, lai cilvēki paliktu strādāt Latvijā un nedotos laimes un darba meklējumos uz ārzemēm. Viņasprāt, dzīvei laukos jāorientē inteliģence, jāveido arodskolas un citas mācību iestādes ar praktisku ievirzi [31].

Jau 1921. gada vasarā Rīgā E. Liekne prezentēja teoriju par jauno jeb moderno valodu metodiku skolotājuursos, rosinot skolotājus aktīvi iesaistīties šo valodu – vācu, angļu, franču – popularizēšanā [32]. 1937. gada jūlijā Parīzē notika Trešais starptautiskais jauno valodu skolotāju kongress [33]. Emma Liekne kā Latvijas delegācijas pārstāve apsveica kongresa delegātus Latvijas valdības un Latvijas jauno valodu federācijas vārdā. Kongresa darba gaitā delegāte uzstājās ar runu par moderno valodu aktualitāti ģimnāzijās Latvijā, raksturoja Latvijas pedagoģu pieredzi, jo Rīgas pilsētas 3. ģimnāzijā jau no 1924. gada valodām bija speciālas klases un no 1934. gada valodu stundās klases dalīja grupās. Latvijas delegātes Lieknes runa izsauca ovācijas [34] un nerimtīgus aplausus.

1933. gada jūlija beigās Emma Liekne piedalījās 15. Starptautiskā vidusskolu skolotāju kongresā, kas notika Rīgā, un bija viena no kongresa goda locekļiem [35].

Jāatzīmē, ka viņa bija 2. Latvijas vidusskolu skolotāju biedrības priekšiece, Latvijas skolotāju savienības biedre un tās izdotā žurnāla „Mūsu Nākotne” līdzstrādiece. 1935. gada vasarā Emma Liekne pedagoģisku studiju nolūkā devās uz Franciju un Beļģiju, kā arī lai piedalītos jauno valodu skolotāju federācijas biroja konferencē un Beļģijas vidusskolu skolotāju un psihologu kongresā.

Emma Liekne aktīvi piedalījās Valsts sabiedriskajā dzīvē: 1926. gadā Latvijas skolotāju kopējās slimas kases vēlēšanās viņu ievēlēja par pilnvarnieku [36], atkārtoti arī 1930. un 1933. gadā. Skolotājas Lieknes dalība šajā organizācijā aktualizēja sociālu jautājumu, kā uzlabot skolotāju materiālo labklājību, jo skolotāju slimas kases darbība bija nozīmīgs materiāls atbalsts skolotājiem un viņu ģimenēm, saņemot medicīniskos pakalpojumus veselības uzlabošanai un slimu (īpaši ar tuberkulozi) ārstēšanā [37]. Turklāt Liekne 1928. gadā kandidēja Rīgas pilsētas domnieku vēlēšanās no Radikāldemokrātu, progresīvo pilsoņu un nomaļnieku saraksta, taču netika ievēlēta

Veiksmīgā direktores Lieknes darbība beidzās pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma. Viņa drīkstēja turpināt darbu tajā pašā ģimnāzijā kā inspektore (palīdzē) pie jaunieceltā ģimnāzijas direktora Artura Nāgela (1882–1959), kura vēlme mainīt Lieknes iedibinātās pedagoģiskās tradīcijas nebija rezultatīva. Kolēģi cienīja un mīlēja bijušo direktori, bet nespēja pasargāt no jaunā ģimnāzijas direktora A. Nāgela dusmu izvirdumiem. Viņš nekaunējās citu skolotāju klātbūtnē apvainot inspektori Liekni un uzblaut kā uz skolnieci, tādēļ direktora dusmu upuris zaudēja dvēseles līdzsvaru un pat piedzīvoja nervu lēkmi ar vienas ķermeņa puses paralīzi un valodas zaudēšanu [38]. Domājams, ka konflikti radās atšķirīgas politiskās pārliecības dēļ. Nav gan pierādījumu par E. Lieknes darbību komunistiskajā, sociāldemokrātu vai kādā citā partijā, bet piederība sociāldemokrātu aprindām viņai esot bijusi „pierakstīta” [39].

Kreisi orientēts bija Emmas Lieknes vīrs Jānis Lieknis (1883–1941) – Latvijas Skolotāju savienības aktīvists, Rīgas pilsētas padomes izpildkomitejas Tautas izglītības nodaļas vadītājs (1919), Raiņa strādnieku jaunatnes ģimnāzijas direktors līdz 1934. gada 15. maija apvērsumam. Viņš 1940. gadā kļuva par padomju Latvijas izglītības ministra vietnieku [40], bet 1941. gadā – par Latvijas Vēstures institūta direktoru. Jāni Liekni Otrā pasaules kara pirmajās dienās, 1941. gada jūlijā, arestēja Gestapo [41] un ievietoja Rīgas Centrālcietumā, bet naktī no 23. uz 24. oktobri viņu nošāva [42] un apbedīja masu kapos Biķernieku mežā, Rīgā. Lieknis naivi cerēja, ka padomju Latvijā skolu dzīve būs neatkarīga, ar augstu izglītības līmeni un rādīs priekšzīmi citām Padomju Savienības republikām.

Skolotājas Emmas Lieknes ģimenē padomju varas nodibināšanās Latvijā 1940. gadā viesa lielas cerības. Pārmaiņas notika arī viņas dzīvē – E. Liekne atkal kļuva par ģimnāzijas direktori, kā arī Latvijas preses biedrības biedri, jo padomju vara rehabilitēja 1934. gadā slēgtās Latvijas rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības biedrus [43].

Skolotāju Emmas un Jāņa Liekņu dēls Laimdots Jānis Lieknis (1922–1942) 1940. gadā sekmīgi izturēja konkursa

pārbaudījumus padomju Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultātes Zobārstniecības nodaļā. Laimdota Jāņa nākotnes ideāls bija saistīts ar komunistu idejām. Viņš bija izmācījies par šoferi un bieži pieminēja, ka viegli būtu iespējams aizbraukt [44], lai atbalstītu padomju armiju. Otrā pasaules kara sākumā viņš brīvprātīgi devās līdz padomju karaspēkam un piedalījās kaujās pie Igaunijas [45]. Vēlāk Babītes apkārtnē Laimdots Jānis kā izpletņu lēcējs izpildīja uzdevumu militārā operācijā, kas bija nesekmīga. Tika atrasts izpletnis, pie kura bija piestiprināta zīmīte ar viņa mātes Emmas Lieknes dzīves vietas adresi [46]. Jaunieti arestēja, ieslodzīja Rīgas Centrālcietumā un 1942. gadā nošāva.

Vācu okupācijas iestādes zināja par Emmas Lieknes dēla un vīra Jāņa simpātijām pret padomju iekārtu, tāpēc Emmu 1941. gada 5. decembrī savā dzīves vietā arestēja. Īsi pirms savas nāves viņa paspēja kādā grāmatā ar kniepadatu ieskrāpēt vārdus „Mūs nodeva Nāgels...” [47], taču dziļāku pētījumu par kādreizējā kolēģa vainu trūkst, un cenzūras apstākļos rakstītie padomju vēsturnieku darbi, kā zināms, var mūs maldināt. Par Liekņu ģimenes darbību padomju laikā zināja daudzi, un no sekojošā vācu okupācijas režīma cieta ne tikai šī ģimene.

1942. gada 27. martā Emmu Liekni starp daudziem citiem nacistu upuriem nošāva Biķernieku mežā, Rīgā [48]. Tā Emmas Lieknes ģimene tika iznīcināta, taču viņas devumam Latvijas izglītībā ir paliekoša vērtība. Viņas ieguldījums pedagoģijā un izglītības attīstībā tika novērtēts ar Latvijas Valsts augstāko apbalvojumu – IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni. To viņai par ilggadīgu pedagoģisko darbību un sekmīgu ģimnāzijas vadīšanu piešķīra 1929. gada novembrī [49]. Pedagoģes E. Lieknes vārds mūsdienās atrodams Latvijas pedagoģijas un skolu vēsturē, arī Rīgas 3. ģimnāzijas pagātnē.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 235. f., 7. apr., 575. l., 6. lpp. *Siguldas ev. lut. draudzes dzimūso saraksts, 1886. G.*
- D. Izglītojie, bet nekaunies neviena darba. *Zeltene*, 1934, Nr. 2, 7. lpp.
- LVVA, 1632. f., 1. apr., 12562. l. *Skolotājas Emmas Vitenbergas-Lieknes personāllieta.*
- LVVA, 1632. f., 1. apr., 12562. l. *Skolotājas Emmas Vitenbergas-Lieknes personāllieta.*
- LVVA, 1632. f., 1. apr., 12562. l. *Skolotājas Emmas Vitenbergas-Lieknes personāllieta.*
- Šilde Ā. Pirmā Republika. Rīga: Elpa, 1993, 151. lpp.
- D. Izglītojie, bet nekaunies neviena darba. *Zeltene*, 1934, Nr. 2, 5. lpp.
- Rainis. Kopoti raksti. 6. sēj. Rīga: Zinātne, 1979, 199.–200. lpp.
- Rainis. Kopoti raksti. 6. sēj. Rīga: Zinātne, 1979, 199.–200. lpp.
- Dreimanis, A. Mana dzīve. Izdevusi Agrīta Dreimane, 1980, 71. lpp.
- LVVA 7427. f., 1. apr., 401. l. *Studentes Emmas Vitenbergas-Traubergas personāllieta.*
- LVVA, 1632. f., 1. apr., 12562. l. *Skolotājas Emmas Vitenbergas-Lieknes personāllieta.*
- LVVA, 1632. f., 1. apr., 12562. l. *Skolotājas Emmas Vitenbergas-Lieknes personāllieta.*
- Egle V. Sveiciens Rīgas pilsētas 3. ģimnāzijai. *Lāpa: Latviešu jaunatnes mēnešraksts*. 1947, Nr. 1/2.
- D. Izglītojie, bet nekaunies neviena darba. *Zeltene*, 1934, Nr. 2, 6. lpp.
- Picukane E. Berta Pīpiņa (1883–1942). In Haan de F., Daskalova K., Loutfi A. *Biographical dictionary of Women's Movements and Feminisms*. Budapest: Central European University Press, 2006, p. 432.
- D. Izglītojie, bet nekaunies neviena darba. *Zeltene*, 1934, Nr. 2, 6. lpp.
- K. K. III Rīgas pilsētas ģimnāzijas 15. darba svētki. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1934, Nr. 1, 62. lpp.
- Vittenberģe-Lieknis E. Vai neko nevaram darīt skolā un mājā, lai pasargātu jaunatni no pārpūlēšanās un saslimšanas? *Jaunākās Ziņas*, 1926, Nr. 77, 6. lpp.
- Vittenberģe-Lieknis E. Vai neko nevaram darīt skolā un mājā, lai pasargātu jaunatni no pārpūlēšanās un saslimšanas? *Jaunākās Ziņas*, 1926, Nr. 77, 6. lpp.
- Liels audzēkņu pieplūdums ģimnāzijās. *Jaunākās Ziņas*, 1936, Nr. 128, 10. lpp.
- Vitenberg-Lieknis E. Pilnīga ģimene. *Mūsu Mājas Viesis*, 1938, Nr. 16, 10. lpp.
- Vitenbergs-Lieknis E. Mātes dienas rīkojot, domāsim arī par mātes labāku sagatavošanu viņas uzdevumam. *Jaunākās Ziņas*, 1933, Nr. 102, 4. lpp.
- Vitenberg-Lieknis E. Pilnīga ģimene. *Mūsu Mājas Viesis*, 1938, Nr. 16, 10. lpp.
- Latviešu sievietes dzīve. *Latviete*, 1937, Nr. 6, 69. lpp.
- Vitenberg-Lieknis E. Pilnīga ģimene. *Mūsu Mājas Viesis*, 1938, Nr. 16, 10. lpp.
- Vitenberg-Lieknis E. Pilnīga ģimene. *Mūsu Mājas Viesis*, 1938, Nr. 16, 10. lpp.
- D. Izglītojie, bet nekaunies neviena darba. *Zeltene*, 1934, Nr. 2, 7. lpp.
- Vitenberg-Lieknis, E. Jauns vidusskolu veids meitenēm. *Jaunākās Ziņas*, 1923, Nr. 177, 7. lpp.
- Vitenberg-Lieknis, E. Jauns vidusskolu veids meitenēm. *Jaunākās Ziņas*, 1923, Nr. 177, 7. lpp.
- Vitenberg-Lieknis, E. Jauns vidusskolu veids meitenēm. *Jaunākās Ziņas*, 1923, Nr. 177, 7. lpp.
- LVVA, 1632. f., 1. apr., 12562. l. *Skolotājas Emmas Vitenbergas-Lieknes personāllieta.*
- LVVA 3234.f., 1. apr., 8738. l. *Emmas Vitenbergas-Lieknes ārzemju pases lieta.*
- Vitenberga-Liekne E. Trešais starptautiskais jauno valodu kongress Parīzē no 1927. g. 16.–26. jūlijam. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1937, Nr. 9, 286.–288. lpp.
- Adamovičs L. 15. starptautiskais vidusskolu skolotāju kongress Rīgā no 26.–31. jūlijam. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1933, Nr. 9, 193. lpp.
- Latvijas skolotāju kopējās slimības kases š. g. 16. un 17. Jūnijā ievēloto pilnvarnieku saraksts. *Valdības Vēstnesis*, 1926, Nr. 115, 6. lpp.
- Vitenbergs-Lieknis E. Būt vai nebūt Latvijas skolotāju kopējai slimokasei? *Jaunākās Ziņas*, 1929, Nr. 249, 1. lpp.
- Hibšmane K. Lekciju pieraksti medicīnas jautājumos, piezīmes par nenoskaidrotu personu. LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa. E. Laursona fonds, A 114, Nr. 26.
- D. Izglītojie, bet nekaunies neviena darba. *Zeltene*, 1934, Nr. 2, 7. lpp.
- LVVA 1632. f., 1. apr., 12564. l. *Skolotāja Jāņa Lieknes personāllieta.*
- Rītiņš I. LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa. I. Rītiņa fonds, A-377, Nr. 6, 689.–692. lpp.
- Dzintars J. Skolotāju ģimenes traģēdija. *Dzimentenes Balss*, 1983, Nr. 19, 6. lpp.
- Latvijas preses biedrības pilnvarnieka paziņojums, *Brīvā Zeme*, 1940, Nr. 150, 14. lpp.
- Hibšmane K. Lekciju pieraksti medicīnas jautājumos, piezīmes par nenoskaidrotu personu. LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa. E. Laursona fonds, A 114, Nr. 26.
- LVVA 1632. f., 1. apr., 12564. l. *Skolotāja Jāņa Lieknes personāllieta.*
- Hibšmane K. Lekciju pieraksti medicīnas jautājumos, piezīmes par nenoskaidrotu personu. LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa. E. Laursona fonds, A 114, Nr. 26.
- Dzintars J. Skolotāju ģimenes traģēdija. *Dzimentenes Balss*, 1983, Nr. 19, 6. lpp.
- Hibšmane K. Lekciju pieraksti medicīnas jautājumos, piezīmes par nenoskaidrotu personu. LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa. E. Laursona fonds, A 114, Nr. 26.
- LVVA 1303. f., 2. apr., 26. l., 152.–153. lpp. *Triju Zvaigžņu ordeņa domes lēmums par Emmas Lieknes apbalvošanu, 1929. g.*

Gunta Marihina, *Mg. paed.*, a Doctoral student of the Faculty of Education, Psychology and Art of the University of Latvia.
Main academic interest: biographies of female teachers.
Address: Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, LV-1083, Latvia.
Phone: + 371 29368899.
E-mail: gunta.marihina@gmail.com

Alida Zigmunde, Dr. paed., an Associate Professor of the Institute for Humanities at the Riga Technical University (RTU). From 1989 to 2007, she was a Specialist at the Museum of RTU. From 2007 to 2015, she was a Senior Researcher of the Institute for Humanities, RTU. Main academic interests: the history of pedagogy in Europe; the history of educational institutions and of private schools; and the history of pedagogy of universities.

Address: Āzenes iela 14/24 – 309, Rīga, LV-1048, Latvia.
Phone: +371 29869642.
E-mail: Alida.Zigmunde@rtu.lv

Gunta Marihina, Alida Zigmunde. The pedagogical activities of Emma Liekne (1886–1942) and her contribution to the development of education in Latvia

The aim of the present research is to describe Emma Liekne's work in the development of pedagogy. Her pedagogical work should be studied in the context of historical events and pedagogical views of Europe in the 1920s and 1930s. Emma Liekne took part in international congresses of teachers and psychologists and fought for a better financial situation of the teachers. She was a school director in Riga (1919–1934; 1940/41), a teacher of modern languages (German, English, French) teaching methodology, one of the first teachers who described the role of the European pedagogical assumption as significant for the development of Latvian education. Among Emma Liekne's professional interests were girls' education and aspects of the education of women. The teacher Emma Liekne laid much stress on the health of the pupils and their preparation for their family life, for conducting their own home. For her remarkable contribution to pedagogy, the Republic of Latvia awarded Emma Liekne the Order of the Three Stars in 1929. The teacher Emma Liekne had five stepchildren and two children of her own. Her daughter Velta Eleonora was killed by a shrapnel of a grenade in childhood during the Latvian War of Independence in 1919. In the Second World War, the whole family of Emma Liekne – her husband Jānis Lieknis (1883–1941), her son Laimdots Jānis Lieknis (1922–1942) and she herself – were killed as they were sympathisers of the Soviet power.

Гунта Марихина, Алида Зигмунде. Педагогическая деятельность и вклад Эммы Лиекне (1886–1942) в развитие образования в Латвии

Авторы статьи изучили вклад Эммы Лиекне в педагогику, охарактеризовали её самоотверженную практическую деятельность в школе, на педагогических курсах, а также в публицистике. В центре внимания Э. Лиекне в 20–30-х годах XX века было обучение современным языкам (немецкому, английскому, французскому), забота об общем образовании девочек и вопросы эмансипации. Эмма Лиекне также уделяла большое внимание здоровью учениц и подготовке их к семейной жизни. Она долгие годы была директором 3-й гимназии г. Риги (1919–1934, 1940/41). За успешную педагогическую деятельность и руководство гимназией в 1929 году она была награждена орденом *Трех звезд*. Учительница Э. Лиекне принимала участие в учительских организациях и боролась за улучшение материального обеспечения учителей, участвовала в международных съездах педагогов и психологов, знакомиться с опытом учителей других стран. Зарубежный опыт она использовала в своей работе. Э. Лиекне воспитывала семь детей, из которых двоих своих. Родная дочь Велта Элеонора правда погибла еще в детстве, во время Бермонтады в 1919 году, от осколка взрывной гранаты. Во время Второй мировой войны вся семья Эммы Лиекне – муж Янис Лиекнис (1883–1941), сын Лаймдотс Янис Лиекнис (1922–1942) и она сама была уничтожена из-за симпатий к советской власти. Авторами оценена педагогическая деятельность Э. Лиекне в контексте исторических событий, развития общества и педагогики.